

העותרות:

1. ד' ז' א' מ' ע'
2. ב' מ' מ' ב'
3. ח' א' מ' ע'
4. ר' מ'
5. נ' ע' א'
6. מ' ע' א' ס'
7. ס' א' ש'
8. האגודה לזכויות האזרח בישראל

ע"י ב"כ עוה"ד גילה שטופלר ו/או דן יקיר
ו/או בלהה ברג ו/או דנה אלכסנדר
ו/או הדס תגרי ו/או רינת קיטאי
ו/או ענת שקולניקוב ו/או משה כהן
ו/או יוסף ג'בארין ו/או ארנה כהן
האגודה לזכויות האזרח בישראל
רח' ביאליק 12, ת"א 63324
טלפון: 03-5254162 פקס: 03-5254726

נגד

המשיבים:

1. שר הפנים
משרד הפנים, רח' קפלן 2, ירושלים
2. מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון
ד"צ 02367, צה"ל

עתירה למתן צו על תנאי, צו ביניים ובקשה לדיון דחוף

מוגשת בזה עתירה למתן צו על תנאי, המופנה אל המשיבים, והמורה להם לבוא ולנמק כדלקמן:

1. אל המשיב 1:

מדוע לא ישיב לעותרות 1-7 את אזרחותן הישראלית לאלתר, וירשום את ילדיהן כאזרחים ישראלים.

מדוע לא ישיב לאלתר את אזרחותם של כל מי שנדרשו לחתום על בקשה לזינוק על אזרחותם הישראלית בעת שביקשו תעודת זהות של השטחים.

מדוע לא יורה על כך שבעתיד לא יידרשו מי שמבקשים תעודות זהות של השטחים לחתום על בקשה לזינוק על אזרחותם הישראלית.

2. אל המשיב 2:

מדוע לא ייקבע, כי הצו בדבר תעודות זהות ומרשם אוכלוסין (יהודה ושומרון) (מס' 297), התשכ"ט-1969 (להלן - הצו בדבר תעודות זהות) הינו בטל או מדוע לא יבוטל.

מדוע לא ישיב לעותרות 1-6 את תעודות הזהות הישראליות שלהן.

מדוע לא ישיב את תעודת הזהות הישראלית לכל מי שתעודת הזהות ניטלה ממנו לפי סעיף 8א לצו בדבר תעודות זהות.

מדוע לא יורה על כך שבעתיד לא יידרשו מי שמבקשים תעודות זהות של השטחים לחתום על בקשה לזינוק על אזרחותם הישראלית.

בקשה למתן צו ביניים

בית המשפט מתבקש ליתן צו ביניים, המורה למשיב 1 לתת לעותרות 1-6 וילדיהן אשרת שהיה זמנית, ולחלופין להמנע מלדרוש יציאתם של עותרות אלו וילדיהן מישראל, ולהמנע מלגרשם או לנקוט כל צעדים נגדם, עד לסיום ההליכים בעתירה.

בקשה לדיון דחוף

העותרות 1-6 הן נשים ילידות ישראל, אזרחיות ישראל לשעבר, אשר ויתרו על אזרחותן שלא מדעת ובעידוד המשיבים, או מי מטעמם, כמפורט בעתירה, בעת שחיו בשטחים עם בעליהן. לאחר גירושיהן מבעליהן שבו לארץ עם ילדיהן, על מנת לחיות במולדתן, בסמוך למשפחותיהן. בקשותיהן להשבת אזרחותן ו/או לקבלת תושבות קבע נדחו בנימוק שהן ויתרו על אזרחותן. כתוצאה מכך, נשים אלה וילדיהן חיים כיום בארץ באופן לא חוקי, ללא זכויות בסיסיות כגון ביטוח בריאות וביטוח לאומי. רוב הילדים אינם לומדים בבתי ספר, אף כי הם בגילאי חינוך חובה, שכן בתי הספר מסרבים לקבלם משום שאין להם תעודות זהות. העותרות וילדיהן נותרו מחוסרי אזרחות והם חיים כפליטים במולדתן של העותרות וסכנת גירוש מרחפת על ראשם. המצב האמור מסכן את בריאותם של

העותרות ושל ילדיהן ופוגע קשות בחינוכם ובהתפתחותם של הילדים. אי לכך מתבקש בית משפט נכבד זה לקבוע מועד לדיון דחוף בעתירה.

הרקע העובדתי

העותרת 1

1. העותרת 1, ד' ז' א' מ' ע', נולדה בתאריך ----- בעכו, שם היא חיה עד גיל 23. מס' תעודת הזהות הישראלית של העותרת 1 הוא -----.

2. בשנת 1988, בגיל 23, התחתנה העותרת 1 עם ס' נ' ע', תושב כפר --- שבשטחים, ועברה לגור עימו בשטחים. העותרת 1 מעולם לא הגישה בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים. כחדשיים לאחר נישואיהם לקח ממנה בעלה את תעודת הזהות הישראלית שלה ולאחר כמה שבועות החזיר לה תעודת זהות של השטחים שמספרה -----.

3. העותרת 1 מעולם לא היתה במשרדי המינהל האזרחי, מעולם לא הגישה בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים, ומעולם לא חתמה על שום טופס הקשור לכך, ובודאי שלא על טופס בקשה לויתור על אזרחות ישראלית. נישואיה של העותרת 1 ומגוריה בשטחים נמשכו שמונה חודשים בלבד.

4. בשנת 1989, לאחר שמונה חודשים של חיים משותפים, נפרדה העותרת 1 מבעלה וחזרה לישראל כשהיא בהריון. לאחר חזרתה לישראל נולדה ילדתה. גירושיהם של בני הזוג נערכו בינואר 1994, אולם, בכל התקופה שקדמה לכך, לא חזרה העותרת 1 לגור עם בעלה בשטחים.

5. העותרת 1 הגישה למשרד הפנים מספר בקשות לאיחוד משפחות, לשיבת קבע ולהחזרת תעודת הזהות הישראלית שלה, אך כל בקשותיה נדחו. לעותרת 1 נאמר, כי בקשותיה נדחות כיוון שהיא ויתרה על אזרחותה הישראלית.

מצ"ב פניית העותרת 8 למשיב 1 בעניינה של העותרת 1, מסומנת ע/1, וכן תשובת המשיב 1, הדוחה את הבקשה, מסומנת ע/2. מספר תיק משרד הפנים של העותרת 1 - אז1/1941, עכ91/227/91

העותרת 2

6. העותרת 2, ב' מ' מ' ב' נולדה בתאריך ----- בעכו, שם חיה עד גיל 18. מספר תעודת הזהות הישראלית של העותרת 2 הוא -----.

7. בשנת 1971, בגיל 18, נישאה העותרת 2 לע' מ' א' ב', תושב ----- שבשטחים ועברה להתגורר עימו. בשנת 1974 הגישה העותרת 2 בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים, משום שרצתה לרשום את שלושת ילדיה בתעודת הזהות שלה, שכן ילדים אלה לא היו רשומים בשום מרשם עד אותה עת.

8. העותרת 2 מילאה טופסי בקשה ולאחר כשבוע ניגשה למשרדי המינהל האזרחי בטול כרם שם הוגש לה על ידי הפקיד טופס לחתימה. העותרת 2 לא יכלה לראות את הכתוב בטופס שכן הוא הוגש לה מתחת לדלפק זכוכית ורק שולי הדף בו היה עליה לחתום, היה גלוי לעיניה. הפקיד הסביר לה, כי החתימה על הטופס נחוצה לשם קבלת תעודת זהות של השטחים, והיא חתמה. לאחר מכן לקח הפקיד מהעותרת 2 את תעודת הזהות הישראלית שלה, מבלי להסביר לה מדוע הוא עושה כן, ונתן לה תעודת זהות של השטחים, שמספרה -----.

9. העותרת 2 מעולם לא ביקשה לוותר על אזרחותה הישראלית או על תעודת הזהות הישראלית שלה ולא נאמר לה על ידי פקיד המינהל האזרחי, כי היא חותמת על ויתור על אזרחות ישראלית, וכי תעודת הזהות הישראלית שלה לא תוחזר לה יותר.

10. לאחר גירושה באוקטובר 1995 חזרה העותרת 2 למשפחתה בעכו, ללא תעודת זהות ישראלית וללא אזרחות. פקיד משרד הפנים בעכו סירב לאפשר לה להגיש בקשה לשיבת קבע בנימוק שהיא ויתרה על אזרחותה הישראלית.

מצ"ב העתק טופס הבקשה לשיבת קבע שלא הוגשה בשל סירוב הפקיד לקבלה, מסומן ע/3.

העותרת 3

11. העותרת 3, ח' א' מ' ע' נולדה בתאריך ----- בג'סר א-זרקא, שם חיה עד גיל 22. מס' תעודת הזהות הישראלית של העותרת 3 הוא -----.

12. בשנת 1983, בגיל 22 התחתנה העותרת 3 עם ג' מ' ע' ע', תושב ----- שבשטחים, ועברה להתגורר עימו בשטחים. בעקבות לחצים של משפחת בעלה הגישה העותרת 3, לאחר כמה שנים, בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים.

13. העותרת 3 אינה יודעת קרוא וכתוב באף שפה. במשרדי המינהל האזרחי בטול כרם ניתנו לה טפסים לחתימה, והיא נשאלה אם היא יודעת על מה היא חותמת אך השיבה בשלילה. נאמר לה, כי היא חותמת על ויתור על תעודת זהות ואזרחות ישראלית. העותרת 3 לא הבינה מה משמעות המילה אזרחות וחשבה שהיא חותמת על טפסים לשם קבלת תעודת זהות של השטחים ולכן חתמה בטביעת אצבע, ותעודת הזהות הישראלית נלקחה ממנה. העותרת 3 קיבלה תעודת זהות של השטחים שמספרה -----.

14. יש להדגיש, כי העותרת 3 לא ביקשה לוותר על אזרחותה הישראלית, אלא טופס הבקשה לויתור הוגש לה על ידי פקיד המינהל האזרחי ביוזמתו. אף כי הפקיד אמר לה שהיא חותמת על ויתור על אזרחות ישראלית, הוא לא הסביר לה מה משמעות הדבר, ולא וידא, כי היא מבינה מהי המשמעות. בפועל העותרת 3, אשר אינה בעלת השכלה, ואף אינה יודעת קרוא וכתוב, לא הבינה כלל מה משמעות הויתור עליו היא חותמת, וחשבה, כי היא חותמת על מנת לקבל תעודת זהות של השטחים.

15. באוקטובר 1994 התגרשה העותרת 3 מבעלה וקיבלה חזקה על שלושת ילדיהם. היא חזרה אל משפחתה בג'יסר א-זרקא עם ילדיה. היא הגישה בקשות רבות לתושבות קבע בלשכת משרד הפנים בחדרה, אך הבקשות נדחו בנימוק שויתרה על אזרחותה הישראלית.

מצ"ב העתק בקשתה האחרונה של העותרת 3 לשיבת קבע, שהוגשה באמצעות עורך דין, מסומן ע/4, וכן העתק תשובת משרד הפנים הדוחה את הבקשה, מסומן ע/5. מספר התיק של העותרת 3 במשרד הפנים הוא חד' 155/94.

העותרת 4

16. העותרת 4, ר' מ', נולדה בתאריך ----- בנצרת וחיה בנצרת עד גיל 20. מס' תעודת הזהות הישראלית של העותרת 4 הוא -----.

17. בשנת 1990, בגיל 20, נישאה העותרת 4 למ' ע' א' מ', תושב ---- שבשטחים, ועברה להתגורר עימו בשטחים. בנובמבר 1990, לאחר לחצים מצד משפחת בעלה, לקח אותה חמיה למינהל האזרחי בג'נין, נתן לה שלושה טפסים לחתימה, ואמר לה שהטפסים הם על מנת לקבל תעודת זהות של השטחים. לדברי העותרת 4 הטפסים היו בעברית, ולא ניתן לה זמן לקרוא אותם. אולם, כיוון שהעותרת 4 אינה יודעת קרוא וכתוב בעברית ויודעת רק מעט קרוא וכתוב בערבית, ממילא לא יכולה היתה להבין את הכתוב בטפסים.

18. לאחר שהעותרת 4 חתמה על הטפסים, חמיה לקח אותם ונתן אותם לפקיד. הפקיד קרא לה ולקח ממנה את תעודת הזהות הישראלית מבלי לומר לה מדוע הוא לוקח אותה. העותרת 4 לא ביקשה מהפקיד לוותר על אזרחותה הישראלית. הפקיד לא אמר לה שהיא חותמת על ויתור על אזרחות ישראלית ולא שאל אותה אם היא יודעת על מה היא חותמת. העותרת 4 קיבלה תעודת זהות של השטחים שמספרה -----.

19. שהותה של העותרת 4 בשטחים ארכה רק שנה, שכן בשנת 1991, שנה לאחר נישואיה, נפטר בעלה והיא חזרה אל משפחתה בישראל, עם בנה. העותרת 4 הגישה כמה בקשות לאיחוד משפחות למשרד הפנים בנצרת עילית אך הן נדחו בנימוק שהיא ויתרה על אזרחותה הישראלית.

מצ"ב העתק פנייתה של העותרת 8 למשרד הפנים בעניינה של העותרת 4, מסומן ע/6, וכן העתק תשובת משרד הפנים הדוחה את הבקשה, מסומן ע/7. מספר תיק משרד הפנים של העותרת 4 הוא נצמ2/92.

העותרת 5

20. העותרת 5, נ' ע' א' נולדה בתאריך ----- בכפר יפיע וחיה בכפר עד גיל 34. מס' תעודת הזהות הישראלית של העותרת 5 הוא -----.

21. בשנת 1988, בגיל 34, נישאה העותרת 5 לפ' מ' ז', תושב כפר ---- שבשטחים, ועברה להתגורר עימו בשטחים. בעקבות לחץ של משפחת בעלה הגישה העותרת 5 בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים במשרדי המינהל האזרחי בג'נין. פקיד המינהל העביר לעותרת 5 טופס לחתימה מתחת לדלפק זכוכית והיא חתמה עליו. לאחר מכן נשלחה לחדר אחר, בו ישבו שני חיילים, ושם חתמה על טופס נוסף. העותרת 5 לא קראה את הטפסים, שכן אינה יודעת כלל קרוא וכתוב בעברית, ובערבית היא אינה יודעת לקרוא ולכתוב, למעט מילים בודדות.

22. בשום שלב לא נאמר לעותרת 5 מהם הטפסים עליהם היא חותמת, והיא לא נשאלה האם היא מבינה או יודעת על מה היא חותמת. העותרת 5 מעולם לא ביקשה לוותר על אזרחותה הישראלית וכלל לא ידעה שהיא חותמת על בקשה לויתור על אזרחות ישראלית. הפקיד לקח לעותרת 5 את תעודת הזהות הישראלית, אולם תעודת זהות של השטחים לא נשלחה אליה. רק לפני שנה, לאחר שחזרה לישראל והגישה בקשה לשיבת קבע, קיבלה את תעודת הזהות של השטחים, שמספרה -----.

23. העותרת 5 התגרשה מבעלה בסוף 1992 וחזרה למשפחתה בישראל עם שתי בנותיה, אשר נותרו בחזקתה. כל בקשותיה לאיחוד משפחות נידחו בנימוק שהיא ויתרה על אזרחותה הישראלית.

מצ"ב העתק הבקשה לשיבת קבע שהגישה העותרת, מסומן ע/8, וכן העתק מדחיית משרד הפנים את ערעורה האחרון על דחיית בקשתה, מסומן ע/9. מספר תיק משרד הפנים של העותרת 5 הוא נצמ6/92.

העותרת 6

24. העותרת 6, מ' ע' א' ס', נולדה בתאריך ----- בטירה, שם חיה עד גיל 19. מס' תעודת הזהות הישראלית של העותרת 6 הוא -----.

25. בשנת 1983, בגיל 19 נישאה העותרת 6 לר' מ' י' ח', תושב ---- שבשטחים, ועברה להתגורר עמו בשטחים. העותרת 6 מעולם לא היתה במינהל האזרחי, ומעולם לא הגישה בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים. כפי הנראה חמיה של העותרת 6, שהחזיק אצלו את כל המסמכים שלה, הגיש את הבקשה במקומה, וללא ידיעתה.

26. העותרת 6 אינה יודעת קרוא וכתוב באף שפה, וידיעתה מסתכמת בכך שהיא יודעת לכתוב את שמה הפרטי בערבית.

27. העותרת 6 גילתה, שתעודת הזהות שלה הוחלפה לתעודת זהות של השטחים רק עם הולדת בתה השישית, כאשר ביקשה לרושמה בתעודת הזהות שלה. חמשת ילדיה הקודמים של העותרת 6 נרשמו בתעודת הזהות של בעלה, אך בעת לידת בתה השישית היה בעלה בכלא, ולכן לא ניתן היה לרשמה בתעודת הזהות שלו. מספר תעודת זהות שטחים של העותרת 6 הוא -----.

28. באוקטובר 1994 התגרשה העותרת 6 מבעלה ושוב לבית משפחה בטירה עם שבעת ילדיה, אשר נותרו בחזקתה. בקשותיה לתושבות קבע ולהשבת אזרחות נדחו בנימוק שהיא ויתרה על אזרחותה.

מצ"ב העתק פניית העותרת 8 בעניינה של העותרת 6, מסומן ע/10, והעתק תשובת משרד הפנים מסומן ע/11. מספר תיק משרד הפנים של העותרת 6 הוא אז/3108/.

29. בטופס הבקשה לויתור על אזרחותה הישראלית של העותרת 6, אשר הגיע לידי הח"מ לאחר פניה למשרד הפנים, נכתב, כי העותרת 6 מוותרת על אזרחותה בשל רצונה להגר לירדן. העותרת 6 מעולם לא הביעה כל רצון להגר לירדן.

מצ"ב העתק הטופס, מסומן ע/12.

30. באישור המשיב 1 לויתור על אזרחות ישראלית נקבע, כי ההצהרה מאושרת וכי האזרחות מתבטלת מיום היציאה מהארץ. בפועל, העותרת 6 מעולם לא יצאה מהארץ, כך שלמעשה אזרחותה לא התבטלה, ועל פי החלטת המשיב 1 העותרת 6 הינה עדיין אזרחית ישראלית.

מצ"ב העתק האישור, מסומן ע/13.

31. יתרה מזו, החתימה, הנחזית להיות חתימתה של העותרת 6 על טופס הבקשה לויתור על אזרחות ישראלית, אינה יכולה להיות חתימתה. זאת כיוון שהעותרת 6 יודעת לכתוב רק את שמה הפרטי, ואילו בחתימה המופיעה על המסמך מופיע שמה המלא, אותו אין היא יודעת לכתוב.

העותרת 7

32. העותרת 7, ס' א' ש', נולדה בתאריך ----- בלוד, שם חיה עד גיל 18. מס' תעודת הזהות הישראלית של העותרת 7 הינו -----.

33. בשנת 1985, בגיל 18, נישאה העותרת 7 לפ' ס' א' ש', תושב ----- שבשטחים, ועברה לגור עימו בשטחים. בעקבות לחצים של משפחת בעלה, ולאחר שנזקקה לטיפול רפואי ומשפחת בעלה הסבירה לה כי לא תוכל לקבלו ללא תעודת זהות של השטחים, ניגשה העותרת 7 למינהל האזרחי בטול כרם על מנת לבקש תעודת זהות של השטחים.

34. במינהל האזרחי הוחתמה העותרת 7 על טופס, על ידי חייל שהראה לה היכן לחתום. הטופס היה בעברית, והעותרת 7, המתקשה בקריאת עברית, אינה יודעת מה היה תוכנו. העותרת 7 לא ביקשה לוותר על אזרחותה הישראלית, ובשום שלב לא נאמר לה על ידי החייל, כי היא חותמת על טופס בקשה לויתור על אזרחות ישראלית. תעודת הזהות הישראלית נלקחה מהעותרת 7, ולאחר זמן מה היא קיבלה תעודת זהות של השטחים, שמספרה -----.

35. בשנת 1993 התגרשה העותרת 7 מבעלה וחזרה עם שלושת ילדיה, שנותרו בחזקתה, אל משפחתה בלוד, שם נולדה בתה הרביעית. בקשותיה של העותרת 7, ושל גורמים שונים בשמה, לקבלת ישיבת קבע בישראל ולהשבת אזרחותה הישראלית, נדחו במשך זמן רב.

מצ"ב העתק של אחת מההודעות על דחיית הבקשה אותן קיבלה העותרת 7, מסומנת ע14/.

36. לבסוף, ביום 23.11.95, ורק לאחר התערבות העותרת 8, החליט משרד הפנים להעניק לעותרת 7 אשרה לשיבת קבע בישראל.

מצ"ב העתק אחת מפניות העותרת 8 למשרד הפנים, מסומן ע15/, וכן העתק הודעת משרד הפנים על מתן ישיבת קבע לעותרת 7, מסומן ע16/. מספר תיק משרד הפנים של העותרת 7 הוא אז/6893א, רל114/.

מצבן של העותרות וילדיהן

37. כתוצאה מנטילת אזרחותן אין לעותרות וילדיהן אזרחות כלשהי, והם מחוסרי אזרחות. כיום, חיות העותרות 1-6 במולדתן באופן בלתי חוקי. ילדיהן של העותרות 1 ו-3-6 חיים גם הם בישראל באופן בלתי חוקי. רוב הילדים אינם לומדים בבית הספר אף כי הם בגיל חינוך חובה, בשל היותם בלתי חוקיים. ילדיה של העותרת 2 נותרו בשטחים מנותקים מאמם, על מנת שיוכלו ללמוד בבית הספר. לעותרות 1-6 וילדיהן אין ביטוח בריאות וביטוח לאומי, והם חיים בפחד תמידי מפני גירוש.

פניות העותרת 8 למשיבים

38. העותרת 8 הינה עמותה רשומה שמטרתה להגן על זכויות האזרח בישראל ובשטחים המצויים בשליטתה.

העותרת 8 פנתה אל המשיבים הן בסוגיה העקרונית והן בעניינין של העותרות.

39. פנייתה הראשונה של העותרת 8 בעניין נעשתה ביולי 1995. העותרת 8 פנתה למשיב 1, והביעה דעתה, כי המדיניות של נטילת אזרחותן של נשים כאשר הן מגישות בקשה לקבלת תעודת זהות של השטחים, הינה מדיניות פסולה ובלתי חוקית. העותרת 8 דרשה את ביטול המדיניות האמורה וכן השבת אזרחותן של הנשים, אשר צוינו בפנייה, ואשר איבדו את אזרחותן בשל מדיניות זו.

מצ"ב העתק הפנייה מסומן ע17/.

40. העותרת 8 לא קיבלה כל התיחסות לפנייתה, למעט העובדה, שכתוצאה מפניה זו ופניות נוספות בעקבותיה (ר' ע15/), ניתנה לעותרת 7 אשרה לשיבת קבע בישראל. לא נתקבלה כל התייחסות של המשיב 1 לדרישה לביטול המדיניות או למצבן של הנשים האחרות, אשר צוינו במכתב. למיטב ידיעת הח"מ ארבע מתוך חמש נשים אלה נותרו ללא מעמד חוקי בישראל עד היום.

41. ביום 16.2.98 פנתה העותרת 8 שנית למשיב 1, והתריעה בפניו כי הליך נטילת אזרחותן של אזרחיות ישראל הנישאות לתושבי שטחים הינו פסול ובלתי חוקי. העותרת 8 דרשה מהמשיב 1 להורות על השבת אזרחותם של כל מי שאזרחותם ניטלה בנסיבות אלה וכן למנוע הישנות הליכים אלה בעתיד. כן ביקשה העותרת 8 מהמשיב 1 את הנחיותיו באשר לויתור על אזרחות.

מצ"ב העתק הפנייה, מסומן ע18/.

42. באותו יום פנתה העותרת 8 לעוזר פצ"ר לדין הבינלאומי, והביעה בפניו את דעתה, כי סעיף 8א לצו בדבר תעודות זהות ומרשם אוכלוסין (יהודה ושומרון) (מס' 297), התשכ"ט-1969 אינו חוקי, וכי נטילת תעודות הזהות הישראליות מאזרחי ישראל, העוברים להתגורר בשטחים ומבקשים תעודת זהות של השטחים, הינה בלתי חוקית. כן הדגישה העותרת 8, כי ההליך בו המינהל האזרחי מחתים אזרחים ישראלים המבקשים תעודת זהות של השטחים על בקשה ליותר על אזרחות ישראלית, הינו בלתי חוקי. העותרת 8 דרשה מהמשיב 2 לבטל את הוראת סעיף 8א לצו, ולהחזיר לכל מי שנלקחה מהם תעודת הזהות הישראלית לפי הצו, את התעודה. כן דרשה העותרת 8 מהמשיב 2 להמנע מלאץ אזרחי ישראל, המבקשים תעודת זהות של השטחים, לחתום על בקשה ליותר על אזרחות ישראלית.

מצ"ב העתק הפנייה, מסומן ע19/.

43. ביום 4.3.98 פנתה העותרת 8 למשיב 1 במכתב, בו מפורטים מקריהן של העותרות 1-7, ודרשה ממנו להשיב להן את אזרחותן הישראלית לאלתר ולרשום את ילדיהן כאזרחים ישראלים.

מצ"ב המכתב מסומן ע20/.

44. יש לציין כי אף שלטענת משרד הפנים העותרות 1-7 חתמו על בקשות ליותר על אזרחות ישראלית, ובקשות אלה אושרו על ידי המשיב 1, הרי שאף אחת מהעותרות לא קיבלה בשום שלב העתק מבקשתה ליותר על אזרחות ישראלית או הודעה על כך שבקשתה אושרה על ידי המשיב 1 ונכנסה לתוקף. רק לאחר בקשת הח"מ, הגיעו לידיה הבקשה ליותר על האזרחות ואישור הבקשה לגבי העותרת 6. כפי שפורט לעיל (ס' 29-31), ממסמכים אלה עולה, כי אזרחותה של העותרת 6 טרם התבטלה. אי לכך דרשה העותרת 8 במכתב האמור מהמשיב 1 לקבל העתקים של המסמכים האמורים לגבי כל אחת מהעותרות.

45. באותו יום פנתה העותרת 8 למשיב 2 במכתב, בו פירטה את מקריהן של העותרות 1-6, ודרשה ממנו להשיב להן את תעודות הזהות הישראליות שניטלו מהן, לאלתר.

מצ"ב המכתב מסומן ע21/.

46. עד עת הגשת העתירה לא קיבלה העותרת 8 תשובה לפניויה או את המסמכים שביקשה, למעט בקשה לפרטים מהלשכה המשפטית של המשיב 1.

מצ"ב המכתב מסומן ע22/.

הטיעון המשפטי

חוק האזרחות

47. האזרחות הינה זכות יסוד ראשונה במעלה. היא מבטאת את הזיקה בין האדם לארצו, ומספקת עוגן והגנה לאזרח בכל אשר ילך. בנוסף להיותה זכות יסוד, מהווה האזרחות תנאי למימוש זכויות יסוד אחרות כגון זכות הכניסה לארץ, הזכות לחיות בארץ והזכות לבחור ולהבחר. בשל חשיבותה העליונה של האזרחות, ויתור על האזרחות, כמו גם שלילתה, יכולים להיעשות רק בהתאם להליכים קפדניים שנקבעו בחוק האזרחות, התשי"ב-1952 (להלן - חוק האזרחות),

בג"צ 2757/96 אלראי נ' שר הפנים ואח', פ"ד נ (2) 18, 22 (להלן - בג"צ אלראי).

48. ויתור על אזרחות לפי סעיף 10(ב) לחוק האזרחות יכול להיעשות רק בהתקיים מספר תנאים מצטברים, אשר באם לא מתקיים ולו אחד מהם, אין הויתור על האזרחות תקף:

א. המוותר הנו בגיר.

ב. המוותר הודיע, מרצונו החופשי, שרצונו לחדול להיות תושב ישראל.

ג. המוותר מוותר על אזרחותו מיוזמתו, מרצונו החופשי, ומתוך מודעות למעשיו.

ד. המוותר מצהיר על רצונו בכתב.

ה. המשיב 1 מפעיל את שיקול דעתו, במסגרת סמכותו על פי החוק, ומסכים לויתור.

ו. הויתור נכנס לתוקף בתנאים וביום בהם קבע המשיב 1, ולא לפני כן.

49. בעניינן של שתיים מהעותרות (העותרות 1 ו-6) הויתורים נעשו ללא כל מעורבות מצידן. לא ברור כלל כיצד פקידי המינהל האזרחי ומשרד הפנים ביצעו את כל ההליכים האמורים למרות אי מעורבותן של העותרות. אולם ברי, כי הליכי ויתור על אזרחות שנקטים בהעדרו של המוותר אינם תקפים. באנלוגיה מדיני החוזים, כיוון שהחתימה על הויתור אינה חתימתן של העותרות, הרי שמבחינתן "לא נעשה דבר" והחזזה בטל. לכן ויתורן של עותרות אלה על אזרחותן, בטל מעיקרו.

50. גם הליכי הויתור על אזרחות, אשר ננקטו בעניינן של העותרות האחרות, לא עמדו ברוב התנאים שקובע החוק, ולפיכך הליכי ויתור אלה הנם בלתי חוקיים ובטלים.

1. המוותר הודיע על רצונו לחדול להיות תושב ישראל

51. העותרות אולצו להודיע על "רצונן" לחדול להיות תושבות ישראל, על מנת לקבל תעודת זהות של השטחים. העותרות היו חייבות לבקש תעודת זהות של השטחים, שכן תעודת זהות זו מהווה תנאי לקבלת שירותים שונים מהמינהל האזרחי. לדוגמא, במועד הרלוונטי, תנאי לרישום

ילד במרשם האוכלוסין בשטחים היה שאמו תהיה תושבת שטחים. רישומו של ילד במרשם האוכלוסין מהווה תנאי לכך שניתן יהיה לבטחו בביטוח רפואי ולרושמו לבית הספר.

סעיף 11א לצו בדבר תעודות זהות ומרשם אוכלוסין (יהודה והשומרון) (מס' 297), התשכ"ט-1969, (להלן - הצו בדבר תעודות זהות) כנוסחו לפני תיקון מס' 23 מיום 17.1.95.

52. כאשר ביקשו העותרות את תעודת הזהות של השטחים, אולצו במקביל להודיע על רצונן לחדול להיות תושבות ישראל. סעיף 6ב לחוק להארכת תקפן של תקנות-שעת-חירום (יהודה והשומרון וחבל עזה - שיפוט בעבירות ועזרה משפטית), תשכ"ז-1967 (להלן - חוק ההארכה) קובע, כי אזרח ישראלי העובר להתגורר בשטחים, ימשיך להיחשב כתושב ישראל לצורך חוקים שונים המנויים בו. כיוון שהחוק חל על העותרות כמו על כל אזרח ישראלי אחר, לא היה כל בסיס חוקי לאלצן להודיע על "רצונן" לחדול להיות תושבות ישראל.

2. המותר מותר על אזרחותו ביוזמתו, מרצונו החופשי ומתוך מודעות למעשיו

א. העדר מודעות

53. כאשר חתמו על הבקשה לזיתור כלל לא היו העותרות מודעות לכך שהן חותמות על בקשה לזיתור על אזרחות ישראלית. כפי שעולה מהעובדות, העותרות חתמו על הטפסים שהושטו להן מבלי לקראם ומבלי לדעת מה תוכנם. זאת הן בשל הצורה, בה הוגשו להן הטפסים על ידי פקידי המינהל, הן בשל לחץ וחוסר זמן, והן בשל חוסר יכולת לקרוא ולכתוב כראוי בעברית ובערבית, ולעיתים אף אנאלפביתיות גמורה.

54. בשום מקרה, למעט המקרה של העותרת 3, לא בדקו פקידי המינהל האזרחי האם העותרות יודעות על מה הן חותמות. גם במקרה של העותרת 3 הסתפק הפקיד בכך שאמר לעותרת, כי היא חותמת על בקשה לזיתור על אזרחות, ולא ניסה לברר האם היא מבינה במה מדובר או להסביר לה את משמעותו הקשה של הזיתור. בפועל, לא הבינה העותרת 3 על מה חתמה.

55. כל רשות שלטונית חייבת בחובת הגינות כלפי הפרטים בחברה.

"חובת ההגינות שהשלטון חב בה כלפי יחיד החברה נגזרת מכוח היתר שהשלטון מחזיק בו, מעוצמתו של השלטון כ-רבה. חובת ההגינות נועדה לשמש - בצידם של אמצעים אחרים - בלם לכוח ורסן לעוצמה."

בג"צ 164/97 קונטרס בע"מ נ' משרד האוצר - אגף המכס והמע"מ (פס"ד מיום 4.2.98) בעמ' 85.

56. חובת ההגינות המינימלית של הרשות מחייבת את פקידי המינהל האזרחי, כאשר הם מחתימים אדם על בקשה לזיתור על אזרחות מיוזמתם, להבהיר לו על מה הוא חותם ולהסביר לו היטב את התוצאות מרחיקות הלכת של חתימתו. אף אם חובה זו אינה קבועה מפורשות בחוק, ניתן להסיקה מעצם סמכותו של שר הפנים לסרב לבקשה, הכוללת, בין השאר, סמכות לסרב לבקשת

ויתור משיקולי טובתו של מבקש הויתור. יתרה מזו, לעניין קיומה של חובת ההגינות כבר נפסק על ידי בית משפט נכבד זה, כי:

"יתכן שלפעמים אף יש לצפות להתחשבות מיוחדת ולפעולה מעבר למתחייב מהמילה הכתובה בחוק, כך למשל כאשר המדובר בעולה חדש, שסדרי המינהל אינם נהירים לו. מבחינה זו, ובהיותו אז עולה חדש היה המערער ראוי להתחשבות". ע"א 472/79 שרף נ' מנהל אגף המכס והבלו ואח' פ"ד לה (1) 509, 513.

57. אף כי דברים אלה תקפים לא פחות, ואולי אף יותר, בעניינן של העותרות, לא קוימה חובת ההגינות לגבי אף אחת מהן. כתוצאה מכך, אף אחת מהעותרות לא ידעה על מה היא חותמת כאשר חתמה על בקשה לויתור.

על פסלות פעולתה של הרשות שהפרה את חובת ההגינות ר' בג"צ 4422/92 עפרן נ' מינהל מקרקעי ישראל ואח' פ"ד מז (3) 853, 858.

ב. העדר רצון חופשי

58. אף לו היו העותרות יודעות שהן מוותרות על אזרחותן הישראלית, לא היה ניתן לטעון, כי ויתור זה נעשה מרצונן החופשי, כפי שדורש החוק. הקישור אותו ביצעו המשיבים בין מתן שירות חיוני - הנפקת תעודת זהות של השטחים - לבין החתמת העותרות על בקשה לויתור, מרוקן מתוכן את דרישת חוק האזרחות, כי ויתור על אזרחות יעשה מרצון חופשי, ופוסל את הליך הויתור. פקידי המינהל האזרחי הגישו לעותרות את טופס הבקשה לויתור יחד עם הטפסים האחרים, והורו להן לחתום עליהם. בכך התנו למעשה מתן תעודת זהות של השטחים בויתור העותרות על אזרחותן. העותרות, נשים ערביות בעלות השכלה מועטה, היו במצב בו התנגדות לדרישת הפקידים היתה בלתי אפשרית.

59. יתרה מזו, פקידי המינהל לא הסבירו לעותרות את מהות הבקשה, ולאף אחת מהן לא נאמר כי אין היא חייבת לחתום על הבקשה לויתור. יחד עם זאת אין כמעט ספק, שסירובן לחתום על הבקשה היה גורר עמו סירוב לתת להן תעודת זהות של השטחים. הגשת הבקשה לויתור לחתימת העותרות, בתנאים המתוארים, ומבלי להבהיר להן כי זכותן שלא לחתום על הבקשה, מהווה חוסר תום לב חמור מצד הרשות ושוללת את חוקיות ההליך.

על חובת תום הלב של הרשות המנהלית ופסלות מעשי רשות שנעשו שלא בתום לב ר' בג"צ 376/81 לוגסי ואח' נ' שר התקשורת ואח' פ"ד לו (2) 449, 456, 458, 461, 465 (להלן - בג"צ לוגסי).

ג. היוזמה לויתור

60. חוק האזרחות מאפשר למשיב 1 ליזום שלילת אזרחותו של אדם בשני מקרים בלבד - כאשר אדם עשה מעשה, שיש בו משום הפרת אמונים למדינת ישראל, וכאשר אדם רכש את אזרחותו על יסוד פרטים כוזבים (סעיף 11 לחוק). ויתור על אזרחות ישראלית לפי סעיף 10 לחוק, לא

יכול להיעשות מיוזמתו של המשיב 1. היחיד, הרשאי ליזום ויתור על אזרחות ישראלית, הנו המוותר עצמו. דבר זה עולה בבירור הן מלשון החוק והן מרוחו.

61. החוק קובע, כי ויתור על אזרחות יעשה בשני שלבים. בשלב הראשון האזרח "רשאי להצהיר בכתב שהוא מוותר על אזרחותו". בשלב השני, לאחר ההצהרה, מוסמך המשיב 1 להסכים לבקשה לויתור או לדחותה. מטרת המחוקק בקבעו, כי ההליך יורכב משני שלבים היתה, בין השאר, להגן על האזרח המבקש לוותר על אזרחותו באמצעות העברת הבקשה להכרעתו של גורם אובייקטיבי, הוא המשיב 1. ברור בעליל, שאם המשיב 1 באמצעות משרדו או המינהל האזרחי, הוא היוזם את הבקשה לויתור, אין הוא גורם אובייקטיבי. יתרה מזו, ביוזמו את הבקשה לויתור מרוקן המשיב 1 מתוכן את הדרישה להסכמתו, ואת ההליך שקבע המחוקק, שכן חזקה עליו שיסכים לבקשה לויתור שהוא עצמו יזם.

על חובת הרשות שלא להגביל מראש את שיקול דעתה, ועל חובתה לפעול ללא דעה קדומה ובלי להיות שבויה באינטרס מנוגד, בין של עצמה ובין של אחרים, המונע ממנה שיקול עצמאי ומאוזן ר' בג"צ 3094/93 התנועה למען איכות השלטון בישראל ואח' נ' ממשלת ישראל ואח' פ"ד מז (5) 404, וכן בג"צ לוגסי, עמ' 458.

62. מנסיבות ויתוריהן של העותרות, שפורטו לעיל, עולה כי המשיבים נקטו במדיניות מכוונת שמטרתה להביא לויתור העותרות על אזרחותן הישראלית. אף אחת מהעותרות לא יזמה ויתור על אזרחותה הישראלית, ואף אחת מהן לא חשבה כלל לוותר על אזרחותה הישראלית. לפיכך ויתורים אלה הם פסולים. מקריהן של העותרות ממחישים טוב מכל מדוע אסור לאפשר למשיב 1 ליזום ויתור על אזרחות, שכן העובדה שהיוזמה לויתור באה מהמשיב 1, או מי מטעמו, היא שגרמה לכך שהעותרות ויתרו על אזרחותן שלא מרצונן החופשי וללא מודעות למעשיהן.

63. לו בדיני החוזים במשפט הפרטי עסקינן, היו חתימותיהן של העותרות על הבקשה לויתור חסרות תוקף ולא מחייבות בשל כך שמבחינתן "לא נעשה דבר" (NON EST FACTUM), בשל העדר גמירות דעת מצדן, בשל טעות והטעיה, בשל עושק, ובשל חוסר תום לב של הצד השני. על אחת כמה וכמה שאין חתימותיהן של העותרות מחייבות בענייננו, כאשר על כף המאזניים עומד אובדן זכות היסוד לאזרחות והצד האשם בחוסר תום לב, הטעיה ועושק הנו רשות ציבורית.

מכיוון שחתימותיהן של העותרות על הבקשות לויתור על אזרחות נעשו שלא מיוזמתן, שלא מרצונן החופשי ומבלי שתדענה על מה הן חותמות, אין בקשותיהן של העותרות לויתור על אזרחות ישראלית עומדות בדרישות סעיף 10 לחוק האזרחות והן חסרות תוקף ובטלות.

64. בהקשר זה יש לציין, כי במשפט האמריקאי, על מנת שתבוטל אזרחותו של אדם על המדינה להוכיח הן כי האדם הצהיר מרצונו החופשי שאינו מעוניין להמשיך ולהיות אזרח אמריקאי (או ביצע פעולה דומה), והן כי המצהיר הצהיר את ההצהרה מתוך כוונה לוותר על אזרחותו. אם המדינה אינה מוכיחה קיומם של תנאים אלה, אזרחותו של האדם אינה מתבטלת.

3. המשיב 1 מפעיל את שיקול דעתו במסגרת סמכותו על פי החוק

65. החלטתו של המשיב 1 לאשר את בקשותיהן לזיכרון של העותרות פסולה בשל היותה נוגדת את מדיניותו המוצהרת. מדיניותו המוצהרת של המשיב 1 הנה שלא לאשר בקשות לזיכרון על אזרחות כאשר מבקש הבקשה נותר חסר אזרחות. כך, במקרה שנדון בפני בית משפט נכבד זה, נימק המשיב 1 את סירובו לאשר את בקשתו של אזרח ישראלי יהודי לזיכרון על אזרחותו, בכך שאישורו יותיר את המוותר חסר אזרחות.

בג"צ 296/80 איציל בוקובזה נ' מדינת ישראל פ"ד לה (1) 492, 497.

במקרה אחר, שהיה בטיפולה של העותרת 8, סירב המשיב 1 לאשר את בקשתו של אזרח ישראלי יהודי לזיכרון על אזרחותו, בנימוק שכתוצאה מהזיכרון ישאר המוותר מחוסר אזרחות. מצ"ב העתק תשובת משרד הפנים לפנייתה של העותרת 8 בעניינו של המבקש, מסומן ע23/.

גם בבג"צ אלראי, הודיע המשיב 1 לבית המשפט כי לא ישלול אזרחותו של אדם אם השלילה תותירו מחוסר אזרחות. בג"צ אלראי, עמ' 22

במקרה של העותרות חרג המשיב 1 ממדיניותו המוצהרת ללא כל הצדקה, ואישר את בקשותיהן לזיכרון על אזרחות, אף כי כולן נותרו חסרות אזרחות כתוצאה מכך.

66. בנוסף, בשקלו את בקשות העותרות לזיכרון על אזרחותן לא בחן המשיב 1 את התשתית העובדתית שביסוד הבקשות. לו היה בוחן תשתית זו היה המשיב 1 מגלה, כי הבקשות לא בקשות הן, הרצון לוותר על האזרחות לא רצון הוא, והפגיעה שתגרם לעותרות חמורה מאוד. כיוון שהמשיב 1 החליט על אישור הבקשות לזיכרון מבלי לבחון את התשתית העובדתית הרלוונטית להחלטה, החלטתו פגומה ובטלה.

בג"צ 297/82 ברגר נ' שר הפנים, פ"ד לז (3), 29, 45, 49.

67. לחלופין, אם אכן בחן המשיב 1 את התשתית העובדתית ובידעו את כל העובדות החליט, כי יש לאשר את בקשותיהן של העותרות, הרי שהחלטתו הנה בלתי סבירה בעליל. יתרה מזו, אופן החתמת העותרות על בקשה לזיכרון, מיוזמתם של המשיב 1 והמשיב 2, או מי מטעמם, שלא מרצונן החופשי וללא ידיעתן, בצירוף העובדה שבקשותיהן אושרו על ידי המשיב 1 תוך חריגה ממדיניות מוצהרת, וללא הצדקה, מצביעים על כך שהמשיבים, או מי מטעמם, נקטו בשיתוף פעולה מכוון על מנת להביא לשלילת אזרחותן של העותרות על לא עוול בכפן, ובניגוד לחוק.

אפליה מטעמי לאום ומין

68. החלטתו של המשיב 1 לאשר את זיכרון העותרות פסולה בשל היותה מפלה. בבג"צ אלראי הדגיש המשיב 1 את החשיבות הגדולה שהוא רואה בזכות היסוד לאזרחות, והודיע לבית המשפט, כי הוא רואה לנכון להימנע בדרך כלל מהפעלת הסמכות לבטל אזרחות, אותה הוא רואה כצעד דרסטי וקיצוני. בשל כך החליט המשיב 1 שלא לשלול את אזרחותו של יגאל עמיר,

רוצחו של ראש הממשלה המנוח, מר יצחק רבין, לא "בשל כבודו של הרוצח, שהוא מונח במקום בו הוא מונח, אלא בשל כבודה של הזכות". בג"צ אלראי, עמ' 24.

69. ובכל זאת, למרות הקפדתו של המשיב 1 בכבודה של הזכות לאזרחות, ולמרות טענתו בפני בית משפט נכבד זה בעניין אלראי, כי מעולם לא נעשה שימוש בסמכות השליחה, שלל המשיב 1, למעשה, אם לא להלכה, את אזרחותן של העותרות, אשר כל חטאן הוא, כי הן ערביות אשר נישאו לתושבי השטחים ועברו להתגורר עמם בשטחים. לו היו העותרות אזרחיות ישראליות יהודיות, אשר עברו להתגורר בשטחים, לא היה המשיב 1 מעלה על דעתו ליטול את אזרחותן או להציע להן לוותר עליה. בנוסף, לו היו העותרות יהודיות, המבקשות לוותר על אזרחותן הישראלית ולהיות מחוסרות אזרחות, או לו היו העותרות יהודיות, אשר ביצעו מעשה של הפרת אמונים למדינת ישראל, ועל המשיב 1 היה לשקול האם לשלול את אזרחותן בשל כך, הן היו זוכות ליחס שונה לחלוטין מהיחס אותו קיבלו.

70. יחסו המפלה של המשיב 1 לעותרות, בשל מוצאן, היווה בסיס לנטילת אזרחותן, ומוסיף נדבך לפסלותו של ההליך הבלתי חוקי שננקט בעניינן. לעניין זה יפים הדברים, שנאמרו על ידי כבוד השופט זילברג בבג"צ 328/60 מוסא נ' שר הפנים, פ"ד טז 69, 74 (להלן - בג"צ מוסא):

"אמנם נאמר שם: 'אם ראה זאת (השר) לנכון, אבל דיסקרציה זאת איננה דיסקרציה חופשית, חלים עליה כל הכללים החלים, לפי פסיקת בית משפט זה, על כל שאר הפעולות של הרשות המבצעת. והיה אם השר ידחה את בקשת התאזרחותו של המבקש מתוך שרירות לב, או מטעמים פסולים כגון הפליה גזעית, הפליה פוליטית וכדומה, הרי יש דין ויש דיין בישראל, ובית המשפט יצווה עליו לתת את תעודת האזרחות בדרך שנקבעה בחוק".

71. יתרה מזו, נטילת אזרחותן של העותרות מהווה גם אפליה מטעמי מין. בחברה, בה חיות העותרות, נהוג שהאישה היא העוברת להתגורר עם הבעל, ולא להיפך. לכן, לרוב, אזרחיות ישראל, הנישאות לתושבי שטחים, עוברות להתגורר בשטחים. בנוסף, בעת שהותן של העותרות בשטחים, ובמשך תקופה ארוכה, הפלתה חקיקת המשיב 2 נשים על בסיס מין, בקבעה שעל מנת שניתן יהיה לרשום ילדים במרשם האוכלוסין חייבת אימם לשאת תעודת זהות של השטחים. כתוצאה מנסיבות אלה, הרוב המוחלט, ואולי אף כל מי שאיבדו את אזרחותן בשל נישואין לתושבי שטחים הן נשים. המשיבים ניצלו את הנסיבות, אליהן נקלעו העותרות בשל מינן, ואף סייעו ליצירת נסיבות אלה, על מנת ליטול את אזרחותן של העותרות. בכך הפלו המשיבים את העותרות הפליה פסולה מטעמי מין, וגם בשל כך פעולותיהן פסולות ובטלות.

4. הויתור נכנס לתוקף בתנאים וביום אותם קבע המשיב 1

72. כיוון שהמשיב 1 לא מסר לעותרות או לב"כ את האישורים לבקשות הויתור של העותרות 1-5 ו-7, לא ניתן לדעת האם בקשותיהן אושרו ובאילו תנאים. מאידך, מאישור בקשתה לויתור של העותרת 6 עולה, כי התנאי הקבוע בו לביטול אזרחותה לא התקיים. על פי האישור, אזרחותה של העותרת 6 מתבטלת מיום יציאתה מהארץ. זאת כיוון שעל בקשתה של העותרת לויתור נכתב, כי מטרת הבקשה הינה הגירה לירדן. העותרת 6 מעולם לא ביקשה להגר לירדן, ובפועל

אכן לא היגרה לירדן ומעולם לא יצאה את הארץ. אי לכך, אזרחותה של העותרת 6 היא עדיין בתוקף, ועמדת המשיב 1, כי אזרחותה בטלה, היא חסרת בסיס.

כאמור, יתכן בהחלט, כי מצב דומה קיים לגבי העותרות האחרות או חלקן.

אי חוקיות הדרישה להחזרת תעודות הזהות הישראליות

73. סעיף 8א לצו בדבר תעודות זהות קובע, כי תושב אזור, שניתנה לו תעודת זהות לפי הצו (היינו - תעודת זהות של השטחים), אינו רשאי להחזיק במקביל תעודת זהות שהוצאה לפי הדין החל בישראל. הצו מסמיך את הרשות המוסמכת להחרימם תעודת זהות ישראלית של מי שניתנה לו תעודת זהות של השטחים. מכח צו זה פעלו פקידי המינהל האזרחי עת נטלו מהעותרות את תעודות הזהות הישראליות שלהן לבלי שוב. הטלת איסור על אזרחי ישראל לשאת תעודות זהות ישראליות אינה בסמכותו של המשיב 2.

74. בחוקקו חקיקת בטחון מוגבל המשיב 2 על ידי הוראת סעיף 43 לתקנות האג, המגבילה את המפקד הצבאי לחקיקה, אשר מטרתה להחזיר ולהבטיח במידת האפשר את הסדר והחיים הציבוריים תוך כיבוד החוקים שבתוקף בארץ. בנוסף, כפוף המשיב 2 בכל פעולותיו, ובכלל זה בפעולות החקיקה שלו, לכללי המשפט המנהלי ולביקורתו של בית משפט נכבד זה. סמכות החקיקה של המשיב 2 אינה משתרעת על היחסים שבין אזרחי ישראל לבין מדינתו. בשל כך מוסמך המשיב 2 לקבוע, כי בעת מגוריו בשטחים, ישא אזרחי תעודת זהות של השטחים, אולם אין הוא מוסמך לקבוע, כי תעודת הזהות הישראלית של אותו אזרח תילקח ממנו לצמיתות, שכן קביעה זו אין לה ולא כלום עם הסדרת החיים בשטחים.

בג"צ 96/81 אבו עיטה נ' מפקד אזור יהודה ושומרון, פ"ד לז (2) 197, 228-231;

א' רובינשטיין, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל, כרך 1, עמ' 109 (מהדורה רביעית, הוצאת שוקן 1991).

75. יתרה מזו, נטילת תעודת הזהות הישראלית מאזרחי ישראל הנה פעולה הנוגדת את החוק הישראלי, ואשר אפילו המשיב 1, שהינו השר הממונה על מתן תעודות זהות, אינו מוסמך לעשותה. סעיף 24 לחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965, (להלן - חוק מרשם האוכלוסין) קובע את זכותו של תושב ישראלי הנמצא בישראל לקבל תעודת זהות. סעיף 28 לחוק, הדין בסמכות ליטול תעודת זהות קובע, כי פקיד הרישום מוסמך ליטול את תעודת הזהות רק מהטעמים הטכניים המופיעים בו או כיוון שפקע תוקפה. גם במקרים אלה תונפק לבעל התעודה תעודה חדשה, והוא לא יוותר ללא תעודת זהות ישראלית. חוק מרשם האוכלוסין חל על העותרות, כמו על יתר אזרחי ישראל שמקום מגוריהם בשטחים, מכח סעיף 6 לחוק ההארכה, הקובע, כי אזרחי ישראל שמקום מגוריו באזור יראוהו כתושב ישראל לעניין חוק מרשם האוכלוסין.

76. כלומר, הצו בדבר תעודות זהות, שנחקק על ידי המשיב 2, עומד בסתירה מוחלטת לחוק הישראלי, הקובע כי אזרחי ישראל תושבי השטחים זכאי, ואף חייב, לשאת תעודת זהות ישראלית. המשיב 2, כזרוע של הרשות המבצעת, כפוף לחקיקה הישראלית ואינו רשאי לבצע

פעולות הנוגדות אותה. לפיכך הוראות הצו בדבר תעודות זהות חוקקו בחוסר סמכות והינן בטלות.

77. יש להדגיש כי בנוסף להיותן מנוגדות לחוק הישראלי, בטלות הוראות הצו גם בשל פגיעתן הקשה בזכויותיהם של אזרחי ישראל הערבים תושבי השטחים ובשל היותן מפלות. נטילת תעודת הזהות מאזרח ישראלי מונעת ממנו לממש זכויות יסוד, המוענקות לו מתוקף אזרחותו, כגון חופש התנועה, זכות הכניסה לארץ והשהייה בה והזכות לבחור ולהבחר. אף אם יש למשיב 2 סמכות להגביל את חופש התנועה של אזרח ישראלי בתוך השטחים, הרי שאין לו כל סמכות להגביל את חופש התנועה של אזרח ישראלי בתחומי ישראל, ובודאי שאין לו כל סמכות לשלול את זכותו לבחור ולהבחר. בנוסף, הוראות הצו חלות רק על אזרחי ישראל הערבים תושבי השטחים, שכן היהודים מקבלים את כל השירותים ישירות מהמדינה, בישוביהם, ואינם נזקקים לשירותי המינהל האזרחי או לתעודות זהות של השטחים.

78. העובדה, שהצו בדבר תעודות זהות מאפשר החרמת תעודות הזהות של ערבים אזרחי ישראל, המקבלים תעודות זהות של השטחים, מחזקת את החשד, הכבד ממילא, שהחתמתן של העותרות ושל אחרים במצבן, על בקשה לזיתור על אזרחות נעשית ביוזמת המשיבים, והנה חלק מדרך הפעולה שלהם. נטילת תעודת זהות ישראלית מאזרח ישראלי יכולה להיות חוקית רק באם הוא חדל להיות אזרח. על ידי החתמת העותרות על בקשה לזיתור על אזרחות, תוך ידיעה, כי הבקשה תאושר על ידי המשיב 1, פתר המשיב 2, לשיטתו, את הבעייתיות שבנטילת תעודות הזהות הישראליות של אזרחיות ישראליות ושליטת זכויותיהן כאזרחיות.

המשפט הבינלאומי

79. נטילת אזרחותן של העותרות עקב נישואיהן לתושבי השטחים והותרתן מחוסרות אזרחות מהווה הפרה של המשפט הבינלאומי. סעיף 7(א) לאמנה בדבר צמצום חוסר הנתנינות משנת 1961 (להלן - האמנה) קובע, כי היכן שחוקי המדינה מאפשרים ויתור על אזרחות, לא יגרום ויתור כזה לאיבוד האזרחות, אלא אם למאבד האזרחות יש אזרחות נוספת או שהוא עומד לרכוש אזרחות נוספת. סעיף 7(3) לאמנה קובע כי אזרח לא יאבד את אזרחותו ויותר חסר אזרחות כתוצאה מעזיבה ומגורים מחוץ למדינה. סעיף 8(1) לאמנה אוסר על מדינה לשלול מאדם את אזרחותו אם שלילה כזו תותיר אותו חסר אזרחות. סעיף 9 לאמנה אוסר על מדינה לשלול את האזרחות של אדם או של קבוצת אנשים על בסיס גזע, מוצא או דת, או בשל סיבות פוליטיות.

Convention on the Reduction of Statelessness, U.N.T.S. Vol. 989, p. 175

80. בנוסף, עקרון אי האפליה, ובכלל זה איסור על נטילת אזרחות ממניעים מפלים, הינו עקרון של המשפט הבינלאומי המנהגי. כן נוגדת נטילת אזרחותן של העותרות את סעיף 15(2) להצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם, האוסר על נטילת אזרחותו של אדם באופן שרירותי.

H. Hannum, *The Right to Leave and Return in International Law and Practice*, 62 (Martinus Nijhoff Publishers, 1987)

80. בנוטלם את האזרחות הישראלית מהעותרות הפרו המשיבים את כל הסעיפים האמורים. אזרחותן של העותרות ניטלה מהן בשל היותן ערביות אשר עברו להתגורר בשטחים, ובעקבות נטילת אזרחותן נותרו העותרות מחוסרות אזרחות. גם לו היתה מתקבלת הטענה שהעותרות ויתרו על אזרחותן מרצונן, אוסרת האמנה על המשיב 1 לאשר ויתורים אלה באם העותרות נותרות מחוסרות אזרחות. ישראל חתומה על האמנה, אף כי לא אישרה אותה, ולכן האמנה מחייבת אותה מבחינת המשפט הבינלאומי.

על חובתן של רשויות המדינה להתחשב בקיומו של הסכם בינלאומי בהפעלתה של סמכות שלטונית ר' בג"צ 6230/95 ד"ר אחמד טיבי נ' ממשלת ישראל ואח' (לא פורסם).

81. יתרה מזו, כפי שפורט לעיל, מטרת נטילת אזרחותן של העותרות היתה לשלול מהעותרות את זכותן לחיות במולדתן. לפיכך, נטילת אזרחותן של העותרות מהווה הפרה של הסעיף, המופיע ברוב האמנות הבינלאומיות בדבר זכויות האדם, האוסר על המדינות לנקוט כל צעד אשר מטרתו לפגוע בזכויות ובחירויות המוגנות בהן או לשלול אותן. בנוסף, כיוון שנטילת אזרחותן של העותרות נעשתה בשרירות, היא מהווה הפרה של סעיף 12(4) לאמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, האוסר על שלילה שרירותית של זכותו של אדם להיכנס לארצו הוא.

H. Hannum, *supra*, 62-63.

82. נטילת אזרחותן הישראלית של העותרות גם נוגדת את רוחה של האמנה בדבר אזרחותה של אשה נשואה משנת 1957. סעיף 1 לאמנה קובע, כי נישואין, גירושין או שינוי אזרחות של הבעל לא ישפיעו באופן אוטומטי על אזרחותה של האישה.

אמנה בדבר אזרחותה של אשה נשואה, 1957, כ"א 248, כרך 8, עמ' 605.

זכותן של העותרות לעבור לשטחים לחיות עם בעליהן הנה חלק בלתי נפרד מזכות היסוד שלהן לנישואין ולחיי משפחה ונטילת אזרחותן כתוצאה ממימוש זכות זו נוגדת בעליל את רוחה של האמנה, אשר נחתמה ואושרה על ידי ישראל כבר בשנת 1957.

סירוב המשיב 1 להשיב לעותרות את אזרחותן

83. למעלה מהדרוש, ומטעמי זהירות בלבד, נוסף, כי אף לו היו העותרות מוותרות על אזרחותן מרצונן החופשי ומתוך מודעות למעשיהן, סירובו של המשיב 1 להשיב להן את אזרחותן הינו פגום ומפלה. מנסיבות חייהן של העותרות ברור בעליל, כי אין כל מקום בו הן יכולות או רוצות לחיות מלבד ישראל. יתרה מזו, ישראל הינה מולדתן של העותרות, בה הן חיו רוב חייהן ובה הן ממשיכות לחיות גם כיום, אף כי המדינה אינה מכירה בזכותן לעשות כן. בסרבו להשיב את אזרחותן, ואפילו להעניק להן ישיבת קבע, גורם המשיב 1 לכך שהעותרות חיות כפליטות במולדתן, והן וילדיהן משוללי זכויות בסיסיות, הן נטולות יכולת לעבוד ולפרנס את עצמן ואת

ילדיהן, ואף מפחדות לנוע ברחבי הארץ מחשש שייתפסו ויגורשו. בכך נוהג המשיב 1 בחוסר סבירות קיצוני, ומתכחש לחובתה המוסרית והאנושית של המדינה, לדאוג לאזרח שנוטר מחוסר אזרחות, שמצוקתו קשה, ואשר הפתרון היחיד למצוקתו נמצא בהשבת אזרחותו.

84. יתרה מזו, סירובו של המשיב 1 להשיב לעותרות את אזרחותן מהווה אפלייתן על רקע מוצאן. נימוקו היחיד של המשיב 1 לסירוב הינו העובדה שהעותרות ויתרו על אזרחותן. בהקשר זה לא ניתן להתעלם מהעובדה שיהודי אזרח ישראל המוותר על אזרחותו מטעמיו הוא, ומעוניין לאחר מכן לשוב ולקבלה, זכאי לקבלה מכוח חוק השבות. אף אם קיימת הצדקה להבחנה בין יהודים למי שאינם יהודים בכל הנוגע להענקת אזרחות ישראלית למי שמעולם לא היו אזרחי ישראל, אין כל הצדקה להבחנה כזו לגבי אזרחי ישראל שויתרו על אזרחותם ומבקשים להשיבה. בודאי שאין כל הצדקה לכך, שבעוד שעל פי חוק יהודי המוותר על אזרחותו יכול לקבל חזרה בכל עת, מדיניותו של המשיב 1 הינה שערבי שויתר על אזרחותו לא יוכל יותר לקבל חזרה. מדיניות זו הינה בלתי סבירה, ומהווה אפליה חמורה ובלתי מוצדקת כנגד ערבים אזרחי ישראל. לעניין אפליה בהתאזרחות ר' בג"צ מוסא המצוטט לעיל (ס' 75 לעתירה).

85. לא זאת אף זאת, כאמור, המשיב 1 מסרב להשיב את אזרחותן של העותרות בנימוק שויתרו על אזרחותן. בה בעת נוקט המשיב 1 מאמצים על מנת לקבוע בחוק, כי עולה שנתן הצהרה מכח חוק האזרחות לפיה אין ברצונו להיות אזרחי ישראל, יוכל על ידי מתן הודעה על ביטול ההצהרה, או אם הוכח למשיב 1 שהצהרה ניתנה בשגגה או עקב הנחה מוטעית של נותן ההצהרה, לרכוש אזרחות ישראלית מכוח שבות, ולא רק מכח התאזרחות.

הצעת חוק האזרחות (הוראת שעה), התשנ"ח-1997.

לא ניתן להתעלם מההבדלים בין גישתו של המשיב 1 לעותרות הערביות לבין גישתו לעולים היהודים. אלה גם אלה הביעו בשלב מסוים את רצונם שלא להיות אזרחי ישראל, ובקשותיהם נענו. אך בעוד שלעולים היהודים מאפשר המשיב 1 לחזור בהם מהצהרתם ואף טורח לשנות את החוק על מנת שיזכו לעלות לפי חוק השבות, הרי שלעותרות הערביות לא מאפשר המשיב 1 לחזור בהן מהצהרתן, ודן אותן לחיים של פליטות חסרות אזרחות במולדתן, במקרה הטוב, ולגירוש ממולדתן, במקרה הרע.

אשר על כן מתבקש בית המשפט הנכבד להוציא צו על תנאי כמבוקש בראשית העתירה, ולאחר קבלת תשובת המשיבים, לעשות את הצו החלטי. כמו כן, מתבקש בית המשפט לחייב את המשיבים בהוצאות משפט ושכ"ט עו"ד.

גילה שטופלר, עו"ד

ב"כ העותרות